

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Annotationes Ioannis Bugenhagij Pomerani in decem epistolas Pauli

Bugenhagen, Johannes

Basileae, 1524

VD16 B 9232

In Epistolam Pavli Ad Titvm, Ioannis Bugenhagij Pomerani Annotationes.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36165

IN EPISTOLA

LAM PAULI AD TITVM,

Ioannis Bugenhagij Pomerani
Annotationes.

ARGVMENTVM.

Ic episcopum, cui populus docendus est, instruit, ut in epistola ad Timotheũ, atq; interim insigniter per totam epistolam plenis uerbis cõmendat euangelij libertatem, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Nec tacet, quos fructus euangelica fides producat in singulis hominibus erga proximũ, in quacũq; cõditione, siue statu huius uitæ.

LOCI INSIGNIORES IN HAC EPISTOLA.

Primus, Gratiam euangelicã ab æterno promissam electis dei (id quod prædestinationis est) sed iam nouissimis temporibus esse manifestatam per Christum euangelij prædicatione, cap. 1. Inscriptione, cap. 2. Apparuit enim gratia, cap. 3. At postquàm bonitas, atq; hic locus est quoq; in Ephe. & alibi sæpe in Paulo. Secundus, Qualis sit doctor siue episcopus, & quæ doctrina eius. ut in superioribus epistolis ad Timotheum. Tertius, Insignis locus de sanitate fidei siue li-

ANNOT. IOANNIS POMERANI

bertate Christiana contra superstitiones & traditiones hominum auersantium ueritatem, qui dicunt se Christianos, & fiduciam quam deo debent, tribuunt operibus: factis ergo negant, qd' ore profitentur, cap. 1. quam ob causam. Quartus, Ut Christiani bonis operibus ad usus necessarios, & sobrietate uitæ ostendant fidem bonam, & ornent coram mundo doctrinā saluatoris nostri dei, ut pude fiat aduersarius, nihil habens quod nobis iuste obijciat. Atq; hæc agit Paulus à principio 2. capituli usq; ad finē epistolæ. Quintus, Hereticum, id est contra uerbum ueritatis, siue ut uocat, consonam doctrinam docentem & sentientem excōmunicandum esse, per legem à Christo nobis prescriptam, Matth. 18. Si peccauerit, &c. In fine epistolæ sectarum authorem hominem, &c.

CAPVT I.

PAVLVS SERVVS DEI,
apostolus autem Iesu Christi.

NOta relinquentes: paucis uideamus, quid hæc ditissima huius epistolæ inscriptio habeat, quæ ita gratiam dei commendat, ut nobis uelit eā esse certissimam. Quid enim prodest multa de gratia audire, scribere, legere, si omnia adhuc dubitamus ad nos pertinere? Idcirco ait, quam deus qui non mentitur, promisit, qui ut non falli, ita nec fallere potest. Id quod

sic dicitur ad Timotheū: Deus seipsum negare nō potest, inquit, ante tempora æterna: ut omnino certissimus, quod non solum dilexit nos, cum facti eramus amici, sicut dicit ad Rhomanos 5. Sed etiam quando adhuc non eramus. De quo loco prædestinationis, uide Ephe. 1. Hic uides, ut alia taceam, quod Paulus dicit ad Rhoma. 11. Quis prior dedit ei, & retribuetur ipsi, ut confundantur omnino illi meritorum prædicatores. Quid enim meruimus ante mūdi cōstitutionem? Sed hæc audiunt ubiq; & uident in scripturis excæcati, & non intelligunt secundum iudicium dei, Esaiæ 6. Verum tametsi hæc gratia æterna sit, quia nihil noui apud deum est æternum, tamen nunc tandem reuelata est tēpore scilicet prædestinato à patre: quod cur fecerit, nulla causa nobis spectanda est, quàm beneplacitū siue bona uoluntas eius, sicut uides Ephe. 1. Reuelata est autem, ut ait, per prædicationem non qualemcumq;. Nam pseudapostolos & superstitionū & humanarum traditionū prædicatores condemnat Paulus: sed per prædicationem, qualis Paulo commissa est, per delegationem saluatoris nostri dei. In quo & suam uocationē iactat, ut solet, ut certissimus eum non suum, sed Christi docere uerbum. Qualis uero Pauli prædicatio sit, epistolæ eius omnes testantur. Alijs prædicationibus, quæ non sunt secundum sanam doctrinam domini nostri Iesu Christi, non solunt

ANNOT. IOANNIS POMERANI

non obscuratur, sed & obliteratur gratia hæc, sicut factum est: tantum abest ut reuelatur. Quid enim gratiam reuelaret, qui in re, ut falso putant, salutis, nihil nisi operibus uel confidere uel diffidere sciunt? Præterea in hoc loco uides, quàm insipienter errent, qui gratiam dei, de qua loquuntur scripturæ, per quam solum saluamur, describunt esse habitum in homine, siue qualitatem, cum sit fauor potius in deo bene uolente nobis, ut filijs. Vbi enim quæso erat gratia illa in nobis, quando adhuc mundus non erat conditus? cum uideas Paulum sic dicere. Qui dilectos nos reddidit in dilecto filio suo ante mundi constitutionē. Vide de gratia & dono in locis Philippi.

Iuxta fidem electorum dei.

Iam quoque uideamus ea, quæ in hac inscriptione prætermisimus. Paulus seruus dei, apostolus autem Iesu Christi, &c. Clarius erit si nõ, Iuxta, sed, Ad legimus. Apostolus autem Iesu ad fidem electorum dei: id est, ad hoc apostolus, siue missus prædicator, ut prædicet fidem electorum dei, non quam quisque sibi profide fingat, quemadmodum qui in cogitationibus cordis sui confidunt, & se credere putant: sed ut prædicent fidem, quam habent qui electi sunt à deo. Hæc fides est in nulla re, in nullo opere querere salutem, aut confidere: sed de omnibus desperare, & in solo deo per Christum

Christum sperare gratiam & uitã eternam : id quod
 exponit, dicens: ad cognitionem ueritatis, &c. id est,
 apostolus ad agnitionem ueritatis, hoc est, ut per me
 agnoscatur ueritas, non cuiusuis scientiæ: quales sunt,
 quod duo & duo sunt quatuor, & quod homo est ani-
 mal rationale: sed ut agnoscatur ueritas, quæ est secun-
 dum pietatem, quæ pertinet ad hoc, ut discamus deo
 cõfidere, & proximorum curam agere, & quæ per-
 tinet ad fidem & charitatem: ut supra in epistola ad
 Timotheũ diximus, Quæ pietas, inquit, est in spe ui-
 tæ eternæ: id est, quæ non gloriam, nõ merita respicit:
 sed quæ sperat non quod meruit, sed quod deus pro-
 misit, nempe uitam eternam. Nam hoc protinus addi-
 tur: quam, inquit, deus promisit. Pietas nõ hanc uitam
 respicit, neq; omnia quæ uidentur, in quibus necesse est
 eam affligi, & omnia mortificari: sed respicit uitam
 eternam, & illa quæ non uidentur, 2. Corin. 4.

Tito germano filio.

Id est, qui Titus est filius meus, quod à me fidẽ didice-
 rit, quam iam & ipse & ego communem habemus.

**Huius rei gratia & consti-
 tuas oppidatim.**

Quales constituat seniores, siue dei uerbi prædica-
 tores, qui populo præficiendi sunt, ostẽdit: ut in omni-
 bus ornetur dei uerbum, & efficaciter promoueatur.

ANNOT. IOANNIS POMER.

Quae uero huc pertinent, ferè diximus in epistola ad
Timotheum.

Inculpatus.

Id est, absq; crimine secundum iudicium mūdi, aliās
in conspectu dei nemo absq; crimine est.

Luxus.

Vel ebrietatis, uel crapulae, cui opponit sobrietatē.

Intractabiles.

Id est, inobedientes, qui nullis audiunt bonis persua-
sionibus.

Non percussorem:

Eum significat Græca dictio, qui lingua percussit:
quasi dicas, non mordacem, id est, qui ex inuidia fera-
tur in quosuis. 2. ad Timo. 2. Seruum dei non oportet

Volunt pugnare, &c. Talia nostri, qui increpationes euanges-
nos esse mo licas non libenter audiunt, referūt quod oportet pra-
destos, ne dicatorem dicere placentia, contra id quod diximus
eis oppona 2. ad Timo. 4. Et interim non uident, quod hic sequi-
mus uerbū tur: Redarguito illos seueriter.
dei.

Temperantem.

Castitas nūquam de uirgine in scripturis laudatur.
Id est, castum (keusch) Vides, quod temperantia &
castitas ei quoq; tribuitur, qui habet uxorem. Sic non
sentiunt doctrinā in hypocrisi loquentium mendacia-
Tenacem eius, &c.

IN EPI. PAV. AD TITVM. 114

Certi sermonis, qui est secundum doctrinam: id est
qui pertinet ad docendum, ne sinat se inde auelli qua-
uis occasione, uel contradictione, uel persuasione: hoc
est, qui certo teneat sermonē, quo populus doceatur.
Ut potens, inquit, sit, &c. hoc est, altera manu edificas-
re, altera tenere gladium, ut legis in Esdra. *In Esdra.*
Ista duo siue istam uerbi potentiam qui non habet, non fiat epi-
scopus, id est prædicator. De Christo legis Matth. 7.
Admirabantur turbæ super doctrina eius: erat enim
docens eos sicut potestatem habens: & nõ sicut scribæ
eorum & pharisæi, id est, non frigidum uerbum, aut
in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis loqueba-
tur: sed loquebatur uerbum efficax in cordibus homi-
num, ita ut cogèrentur fateri hanc doctrinã esse à deo

Sunt enim multi intractabiles, &c.

De pseudapostolis loquitur, de quibus sæpe supra.

Qui totas domos.

Secunda ad Timo. 3. Qui subeunt in familias, &c.
id est, latenter intrant, hoc est nolunt uideri.

Dixit quidam.

Epimenidis Græci poëtæ citat uersiculũ cõtra Cre-
tenses. Nostri pseudoprophetæ, quibus docentibus ni-
hil aliud est in ore, quàm Aristoteles, & quicquid est
Ethnicũ, nõ putēt se hinc probari, quod Paulus citat
Non pro pietate ci-
tat, quia ni-
hil docet
hoc.

ANNOT. IOANNIS POMERANI

ex Ethnico. Nam putant hoc ad sanam doctrinā pertinere, & eam inde confirmari. Paulus uero nihil inde, quod ad salutem attinet, docet: sed id quod est, indicat contra Cretenses ex ipsorum testimonio. Deinde **Omnis homo mendax.** subindicat in Ethnicorum scriptis esse mendacia, cum dicit: Testimonium hoc uerum est, &c. Vētres pigri, id est, qui nihil aliud sunt, quā uentres, qui propter uentrem omnia agunt.

Sani in fide,

Sunt, qui habēt fidem electorū dei, ut supra dictum, qui nihil ad dei iustitiam suscipiunt, præter Christum. Alij uestitui, cibo, potui, diebus, ieiunijs, orationibus, ceremonijs, & alijs operibus iustitiam tribuunt, qui his factis negant deum: quæ sibi pro deo erigunt, dum talibus fidunt, & iustitiam tribuunt, quæ soli deo debetur, qui tamen interim dicunt, deum esse propitium, patrem, & se ex sola dei misericordia saluandos. Vide ergo ut sic intelligas, quod dicit: Deum profitentur se scire, factis autem negant. Nam de crassis illis peccatoribus, scortatoribus, adulteris, ebriosis, &c. non solum hoc dicit, qui hisce factis neminem seducūt à fide: sed multo amplius, imò solum de illis, qui subuertunt domos iudaicis fabulis, & doctrinis hominū, qui non sustinent ueritatem, sicut manifeste hic exponit. 2. Timothei 3. Habentes speciem pietatis, uim eius abne-

gantes. Ex his sunt, qui subeunt in familias, &c.

Omnia quidem pura, &c.

Insignis locus contra doctrinas, siue traditiones hominum. Fidelis, cui solum curæ sunt præcepta dei, utitur omni creatura dei, quam deus creauit utendam, non solum sine peccato, sed etiam cum augmento sanctitatis & fidei: quia utendo agit gratias, & magnificat deum ex puro corde, agnoscens pium patrem & datorem. 1. ad Timo. 4. Contra, impuris, quorum corda non sunt purificata fide: id est, infidelibus, omnes creature sunt impuræ, quia & ipsi, sūt impuri in mente & conscientia. Horum uita quia peccatum est, non potest non omnis creaturarum usus eis esse in peccatum. Quæ enim mundum contrectare potes immundis manibus? Et lex habet: Quicquid tetigerit immundus, immundum erit. Infidelis nullis creaturis recte uti potest, quæ solum creatæ sunt fidelibus ad utendum: id quod ex Genesios libro non difficile fuerit ostendere, & Paulus confirmat, 1. ad Timo. Sequitur ergo, quod in omnibus quoque operibus peccant: quæ si bona apparerent, mera sunt hypocrisis. Quicquid enim non est ex fide, peccatum est: & non potest arbor mala fructus bonos facere. Sunt, inquit, abominabiles deo, & qui nolunt acquiescere ueritati, quæ damnat eorum hypocrisis, & traditiones humanas, & qui ad nullum opus bonum sunt apti, quia sunt arbor mala.

Cohærent cum præcedentibus. Alij Iudaicas fabulas & hominum traditiones, suaq; somnia docent, in sui & aliorum perditionem: tu doce sanam doctrinã, de qua supra sæpe diximus. Hic uero uides sanam doctrinã Christi esse accõmodam omni sexui, ætati, conditioni: quando uerè sana & integra est: hoc est, quando tractatur à spiritali homine, qui potens sit in uerbo, & humanæ doctrinæ diuinis non permiscetur. Si ista quæ hic iubet doceri Paulus, in nostris hominibus uideremus, certe faciẽ uideremus ecclesie in gloriã Euangelij sancti. Nunc uero nusquã doctrina est, ergo & nusquã integritas uitæ: sed qualis populus talis, & episcopus. Christi ecclesia non est, quæ uerbo Christi non regitur, iudicia nostra, non dei sequimur, ideo iuste peribimus. Quæ huc pertinet, etiam alibi sæpe uides in Paulo. Ecce isti loquuntur iustitias pharisaicas & traditiones hominũ: tu uero quæ sanam doctrinam decebunt, loquere,

Sani fide

Sunt, qui fidem illam in deum per Christum, superstitionibus, doctrinis, & traditionibus hominum in cordibus suis non permiscunt, non cedentes alienis doctrinis. Senibus uero hoc præcipitur, non solum quia natura sunt superstitiosi, sed etiam ut ipsi reliquos sanitatem fidei doceant.

Sani in charitate.

Sunt qui etiam diligunt inimicos, & orāt pro persequētibz.

Sani in patientia.

Sunt qui perdurāt in omni tentatione usq; in finem nullis cedentes aduersis.

Vt honesta doceant.

Vide hic mulierem docere, sed adolescentulas mulieres. Vtrum mulieri docere liceat, alibi dixi.

Modestas reddere.

Quia tūc fiebat sepe, ut Ethnicus uir haberet Christianam mulierem, quæ casta sua conuersatione uirum quoq; alliceret ad Christi uerbum.

Vt sobrii sint.

Apud nos crapula & ebrietate percunt, non solum animis, sed etiam corporibus. Crapula & ebrietate nostra corda grauari, ut non uigilemus ad diem illum Christi, & apparitionem gloriæ magni dei, testatur dominus in Luca: Attēdite ne corda, &c. Vide ad quæ mala perducant, quæ nos interim paruifacimus.

Temetipsum præbe formam.

Primæ Petri 5. Forma facti gregis in populo, &c.

**In doctrina integritatem
& honestatem.**

ANNOT. IOANNIS POMERANI.

Sic ista coniungenda sunt, & subaudiendū uerbum, exhibe, uel serua, uel simile: & additur, sermonem sanum, id est, integrum, sicut supra doctrinam sanam dixit. Irreprehensibilem, id est quem nemo potest conuincere, ne ex scriptura quidē. Item contra quem nemo possit obijcere, quod non sic uiuas, ut doces. Itaq; hic duo postrema, duo præcedētia exponūtur. Quod enim dixit, in doctrina integritatem: idem dicit, sermonem sanum: & quod dixit grauitatē uel honestatem, idem dicit sermonem irreprehensibilem: ne quis hic intelligat illam hypocriticam grauitatis speciem, quæ se tantum uendit hominibus.

Rubore suffundatur.

Sic, 1. Petri 2. & 3. capitibus.

Apparuit.

Quæ huc pertinent, uide in postilla D. Martini, in nocte natiuitatis Christi.

Omnibus hominibus.

Id est, & Iudæis et Gentibus. Itē masculis & fœminis, adolescentibus & senibus, dominis & seruis, de quibus dixerat. Ideo oportet omnes erudiri, ut omnes deo digne uiuāt: sicut sequitur, ut abnegata, &c. id est ut mortificatis omnibus, [quæ ad Adā pertinent, uiuamus noua et spiritali uita secundū Christū, & hoc in præsentī seculo, non respicientes ea, quæ iam nobis perreūt, & mortificātur in hac uia, sed expectātes illa
quæ

que nō uidetur, que speramus futura in aduētū domi-
ni Sed hic ais: quomodo possum abnegare me, ut digne
deo uiuam, ut bonis operibus abundem, ut omnia ista
impleā, cum non sint hęc in hominis potestate? Recte
tu in Christo ergo inuenis, quod in te non habes, mo-
dō ipsum habes per fidem: id quod Paulus hic sic occu-
pat: Qui dedit semetipsum, &c.

Nemo te despiciat.

Id est, sic uiue & doce, ut te nemo iure contemnere
possit. Ne quis hic intelligat cōtra euangelium exem-
plo uindicandum esse qui ipsum contemnat.

CAPVT III.

Pincipibus, potestatibus, & magistratibus pa-
rendum est in omnibus quę non sunt contra de-
um: id est, in quibus tu nō peccas contra sanā cōscien-
tiam, quamuis maxime illi peccent exigendo quę adā.
Sicut Hieremias uoluit, ut se subderent sponte regi
Chaldæorū Iudæi. Placet enim nōnunquā deo per ta-
lia nostra punire peccata. Et quando grauē tyrannis-
dem patienter ferimus, melius habemus, deo ubiq; no-
bis presente, sicut ueterum exempla docent. Sic sine
peccato Christiani obediūt Thurcis. Principes boni,
si alicubi sunt, duplici honore digni sunt: mali uero si
sunt, tamen eis parendum est, nisi contra deum pre-
cipiant. Hic dicendum; Oportet magis obedire deo,

ANNOT. IOANNIS POMERANI
quàm hominibus. Ideoque Paulus subdit, ut ad omne
opus bonum sint parati, &c.

Maledicant.

Siue de principibus, siue de alijs hominibus.

Pugnaces.

Id est, cōtentiosi, siue cōtra principes, siue alios: hoc
est, in primis contra illos, qui per hoc euangelici uo-
lūt uideri, & contendūt contra quosuis, nulla humani-
tate aut mansuetudine, & effundūt protinus, quicquid
habent in corde, & ea que uel nihil ad rem Christi fa-
ciunt, uel talia sunt, à quibus non sit incipiendum: &
hoc faciunt coram hominibus, quibus nondū est euans-
gelium prædicatum. Nihil efficientes, præterquàm
quod illi scādalizati, posthac blasphement doctrinam
euangelicam, &c. Cur non compatimur talibus infir-
mis & peccatoribus, qui ipsi fuimus stulti, inobedi-
tes, errantes? &c. sed nunc bonitate dei, non ex nostra
iustitia per Christum liberati. Cur non sic agimus cum
illis, sicut tunc uolebamus agi nobiscum? Cur non spe-
ramus eandem eis gratiam uenturam, quando deus
uoluerit? quid gloriamur quasi non acceperimus, &c.
Hæc dicit Hic Paulus usq; ad eum locum, Indubitatus

In gallican sermo, &c. Lege in postilla Doctoris Martini in no-
tu.

Et natiuitatis Christi.

Stulti, id est infideles, qui non agnoscunt
Inobedientes, scilicet uerbo dei.

Hæc fuimus, sed libertati sumus bonitate dei. Cur non speramus & alios liberandos dei gratia?

Per lauacrum regenerationis.

Vide ne solū aquā cogites. De baptisate spiritus & ignis loquitur, de quo dixi Esa. 4. & alibi, per qd' baptisma regeneramur, & euadimus nouus homo.

Quem effudit in nos abunde.

Ita ut nihil desit nobis in ulla gratia habentibus Christum. Qui Christi spiritum non habet, non est Christianus. Abunde dat spiritum, dum per spiritum reuelat omnem ueritatem: id est, omnia quæ nostra intersunt ad salutem. Et præterea reliqua dona spiritus dat uel nobis uel fratribus in utilitatem nostram, sicut ad Corin. dicit: Vnicuiq; datur manifestatio. &c.

Effudit per uerbum: alludit ad baptismū, quia quæ humida sunt effundere solemus.

Indubitatus sermo.

Scilicet est is quem dixi.

Vt bonis operibus.

Id est, præeant alijs lucis exemplo. Vide hic in Paulo, quæ bona opera uelit, nempe illa quæ sunt ex fide: ut, inquit, bonis operibus præsent qui crediderūt deo. Et talia bona opera uult quæ sunt honesta & utilia hominibus: & sicut infra dicit, quæ ualeant ad usus

ANNOT. IOANNIS POMERANI
necessarios. Qualia non sunt opera Papistica, sed opera
charitatis in proximum, ad quæ fides, quæ in corde
uiget, sua natura uiget, & sua sponte ea producit, sci-
ens ea quæ facit proximo secundum uerbum dei, deo
placere. Arbor bona non potest esse infrugifera, sed
dabit fructum suum in tempore suo.

Stultas quæstiones.

Vide in epistola ad Timotheum. Doce, inquit, uti-
lia: id est, fidem, & charitatem, & patientiam. Quæ
uero ad contentiones pertinent, etiam si ex sacris lite-
ris uideantur, respue: quæ manifeste non sunt prodita,
libenter ignorare debemus. Contentione & fidem &
charitatem ledimus.

Sectarum authorem.

Id est, qui alias uias sequitur, & sequi docet, quam
sanam doctrinam, & illam unicam fidei iustitiam, nec
monitus sanis Christi uerbis resipiscere uult, iudica
secundum euangelium Matthæi 18. Donec resipiscat
& confundatur, non ut inimicus, &c. 2. ad Thess. 3.
Habet hic hæreticos, id est illos qui uerbum dei con-
temnentes, sectas faciunt, & separant se quasi melio-
res, nec uerbis dei moniti resipiscere uolunt, esse ex-
cōmunicandos, & habendos non Christianos, sed sicut
Ethnicos & publicanos: quales sunt omnes qui euang-
gelium deseruerunt, & perfectiores uias inuenerūt,

IN EPI. PAV. AD TITVM. 119

scitra omne uerbum dei : qui hodie egregiam gratiam
repentes, uocant hereticos eos qui euangelio ad-
herent, & eos occidere tentant, ut ueniat
sanguis Christi & omnium iustorum
occisorum super ipsos. Deus
aperiat corda omnium
eorum, Amen.

FINIS.